

Nikolay Lukjanenko. Development of Health Protection Ideas in Ukrainian Pedagogy of the Period Between Two World Wars. According to the historical and pedagogical analysis, for the development of modern physical education it is important to find tools and most effective forms of physical education that promote the formation of a harmoniously developed personality. Therefore, an important task is to study and analyze the heritage of famous Ukrainian educators of XIX–XX centuries in the context of revealing the role of physical education in the formation of healthy harmoniously developed personality. It has been researched that in the Ukrainian educators' heritage of the period named above one can observe the impact of physical education on the development of a harmonious personality. Pedagogues of this period developed the theoretical foundations of the national system of physical education. Their ideas reflect the traditions of folk pedagogy. It has a strong educational potential for the formation of general culture and health of the individual.

Key words: health, physical education, physical development, hygiene skills, education system, healthy lifestyle, theory and practice of physical education.

УДК 796.01.1

**Валентина Марчик,
Вадим Андріанов,
Олександр Порохненко**

Суспільний запит на фізичну культуру

*Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ “Криворізький національний університет”
(м. Кривий Ріг)*

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Специфічна особливість фізичної культури – це її спрямованість на біологічну сферу людини: цілеспрямована зміна функціональних можливостей, розвиток фізичних якостей і рухових дій. Тіло людини лише деякий час перебуває поза соціальною сферою, але на певному етапі воно включається в систему соціальних відношень, у соціальну життєдіяльність людей, виступаючи як результат та засіб цієї життєдіяльності. Для сучасного фізичного виховання й розв'язання поставлених проблем, потрібно не лише навчання окремих тілесних вправ, а й вивчення того соціального контексту, у якому вони здійснюються. Той, хто навчає, і ті, кого навчають, мають усвідомлювати суспільну потребу в їхній діяльності як для себе, так і для інших [3, 31]. Низький рівень особистісних потреб і бажань людини у використанні засобів фізичної культури зумовив актуальність роботи, а виявлення особливостей суспільного запиту на фізичну культуру – її мету.

Завдання дослідження – з'ясувати в історичному аспекті та в сьогоденних обставинах особливості запиту суспільства на стан фізичної кондиції громадян, установити фактори, що сприятимуть підвищенню рівня особистісних потреб і бажань людини до використання засобів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Витісненню фізичної культури в самостійну галузь суспільних стосунків сприяла поява інституту держави. У періоди воєн запити й потреби суспільства до рівня фізичної підготовленості людей різко збільшуються. Військова боротьба за національну незалежність на території України в першій половині XVI ст. сприяла появі Запорізької Січі. Багато європейських істориків порівнювали систему фізичного виховання запорізьких козаків Січі з античними містами-державами й лицарськими орденами Середньовіччя. В Україні у кінці XIX – початку XX ст. величезний вплив мала сокольська гімнастика, що дістала назву від товариства “Сокіл”, яке поширювало через засоби спорту національно-патріотичні ідеї.

У роки Першої світової війни П'єр де Кубертен відзначав дегуманізацію спортивно-фізкультурного руху та засуджував його цілі у веденні війни. Військово-фізичну спрямованість закладено в основі англійського бойскаутського руху (кінець XIX – початок XX століття), який поширився по всьому світу, а також у системах фізичного виховання більше 70 країн-учасниць Другої світової війни. Так, у Німеччині в 1937 р. уведено п'ять уроків фізкультури й один „спортивний день” у тиждень спеціальний день змагань із неодмінною участю всіх школярів. У Радянському Союзі з 1932 р.

фізкультурний комплекс “Готовий до праці і оборони” став на багато років не лише обов’язковим, а й популярним серед усіх вікових категорій населення. Майже до кінця 90-х років XX ст. радянська шкільна та вузівська програма з фізичного виховання включала навчання по техніці метання гранати.

В епоху “розвиненого соціалізму” декларуються права людини на працю, відпочинок і заняття фізичною культурою. Фізична культура розглядалася як обов’язковий елемент культури суспільства, який сприяє становленню нової особистості й залученню її до соціальних стандартів комуністичного суспільства, що виражалися у вимозі: підготувати себе для праці на благо держави та її захисту. У теорії ця вимога проявилася у визначенні фізичної культури як органічній частині культури суспільства й особистості, яка задовольняє потреби суспільства за формуванням фізичної готовності людей до різних форм їхньої життєдіяльності.

У зв’язку з демілітаризацією фізичного виховання та зниженням значущості масової військово-фізичної підготовки, фізична культура радянського суспільства визначає свої головні цілі як досягнення всебічного й гармонійного розвитку особистості, моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Цілі спочатку виглядали необ’єктивними, такими, що не діагностуються, отже, по суті, були недосяжними [6]. Фізична культура суспільства у вигляді добре розвиненої інфраструктури спортивних споруд, системи організації, управління й кадрового забезпечення, у період відсутності військового замовлення, перемкнулася на досягнення фантомних цілей.

Річні звіти комітету з фізичної культури і спорту виконкому Криворізької міської ради показують, що в 1950 р. у місті було 25 620 осіб, у 1960 р. – 68 776 осіб, які займаються спортом, у 1970 р. – 173 680 осіб, а в 1980 р. – 235 000 осіб. Цифри вражаючі, навіть якщо брати до уваги пристрасть до приписок. У той же час у 1979 р. Микола Амосов пише: “Все годы я бегаю преимущественно в одном скверике. Столько же лет я агитирую за физкультуру. Так вот, в первые годы бегали компанией человек пять, а теперь и три редко собираются. ... Бегал я и в парках Парижа, Лондона и Нью-Йорка, и нигде не видел массы бегунов” [1, 92].

Як факт, можна констатувати, що фізична культура в тоталітарному й посттоталітарному суспільстві носить директивний характер, оскільки людина в ньому розв’язує свої життєві завдання та досягає свої головні цілі, переважно не використовуючи засоби фізичної культури. Сумнівною буде участь у фізкультурно-спортивній діяльності всіх членів суспільства, у якому головною проблемою людей є задоволення елементарних матеріальних потреб. У зв’язку з цим фізична культура займає низький статус у суспільстві, що цілком пояснюється відповідними суспільними запитами на неї.

Політичні зміни в країні в кінці 90-х років. XX ст. визначили інше суспільне замовлення у сфері фізичної культури як сприяння кожній людині у використанні оздоровчого, виховного й емоційного потенціалу рухової активності для успішної реалізації себе в сім’ї, навчанні, трудовій діяльності та дозвіллі.

Тепер у сучасній літературі фізичну культуру людини (індивідуума) розглядають як процес оволодіння знаннями, уміннями й навичками виховної, навчальної, оздоровчої, рекреаційної діяльності для подальшого використання у процесі самовдосконалення та, як результат – рівень фізичного здоров’я, який людина може зберегти або покращити завдяки своєму бажанню, знанням, здоровому способу життя й руховій активності [9].

Потреба у фізичному здоров’ї усвідомлюється людиною в міру появи порушень або відхилень від нормальної життєдіяльності. Використання фізичних вправ із метою оздоровлення прийшло до нас із глибини віків та є основою народної фізичної культури будь-якої нації. Потреба в зміцненні здоров’я через використання засобів фізичної культури повинна була б сформувати в людини сильний внутрішній мотив до фізкультурно-спортивної діяльності. Проте педагогічне спостереження, анкетування й опитування показують, що засоби фізичної культури не затребувані повною мірою, як серед більшості студентської молоді, найбільш активної та мобільної частини суспільства, так і серед усього населення.

Можна виділити дві причини, що сприяють зниженню інтересу до фізичної культури в міру досягнення максимуму в індивідуальному фізичному розвитку й формуванні заміни біологічних мотивів, що витісняються, на соціально-особистісні мотиви.

Перша з них – це проблема в розумінні здоров’я. У межах цієї теми використання фізичних вправ для оздоровлення означає відати й відчувати, що таке оптимальний режим роботи організму з максимально можливою злагожденістю, надійністю та економічністю. Для оцінювання в біометрії розробляють порівняльні норми, у яких є поняття середньої норми, що об’єднує більшість показників

з генеральної сукупності при нормальному розподілі. Оскільки наше населення складається з більшості нездорових людей, то це означає, що в нормі – бути хворим. Людина, яка має хронічне захворювання й частіше не одне, має представлення, що це і є норма життя, а якщо це норма, то проблеми здоров'я (чи нездоров'я, що в цьому випадку одне й те ж саме) не існує. Немає проблеми – немає мотиву до оздоровчої фізкультурної діяльності.

Сьогодні думка, що нав'язується (утім, не позбавлена логіки) авторитетними вченими про причинно-спадкові компоненти формування здоров'я (деякі відсотки спадкових і віково-статевих даних, екології тощо), виховує особистісну безвідповідальність і почуття залежності від „зовні”. У зв'язку з цим цікава думка М. Амосова про те, що вікові зміни основного обміну до 70 років невеликі. Зміни фізіологічних показників – наслідок не віку, як такого (!), а зміни способу життя, що призводить до детренованості й ожиріння [1]. Напряму медичних досліджень усе більше й більше схиляється до тієї галузі, що дотепер уважається сферою діяльності психологів, і зараз уже важко провести чітке розмежування між фізичними та ментальними чинниками захворювань. Розум і тіло постійно підштовхують одне одного до здоров'я чи хвороби. Організм не хворіє – це робить людина. Здоров'я й хвороба є суб'єктивними переживаннями. Людина сама визначає рівень свого здоров'я, переважно оцінюючи свої відчуття [10, 70].

Друга причина, яка обумовлює низький рівень потреб та інтересу до фізкультурної діяльності, виражається в тому, що здоров'я не може виступати як мета досягнення у цій діяльності. Оздоровлення засобами фізичної культури або здоров'я в ширшому розумінні виступає більш як засіб у досягненні соціального успіху, який не гарантований для більшості людей у посттоталітарному суспільстві, оскільки отримання заробітної плати людини безпосередньо залежить від наявності відповідної кваліфікації, а не ефективності його діяльності. У цьому випадку немає значимої мети, у досягненні якої можливе ефективне використання високого рівня психофізичного розвитку.

На початку третього тисячоліття позначилися нові тенденції розвитку в загальнокультурному й соціально-економічному житті країни. Перехід на кредитно-модульну систему освіти, високий рівень психічного та загальнофізичного функціонування професіонала майбутнього припускають діяльність у більш напруженому режимі. У зв'язку з цим замовлення на фізичну надійність та готовність випускників із боку працедавців і включення вимог до фізичної готовності в професійно-кваліфікаційні характеристики можуть стати дієвим інструментом управління діяльністю студентів у напрямі свого фізичного вдосконалення [8, 9].

Передбачається, що уведення нової технології освітнього процесу у фізичному вихованні супроводжуватиметься переходом від мети освіти й навчання у вигляді системи знань–умінь–навичок у їх класичному розумінні до особистісних характеристик, які включатимуть також рівень здоров'я, фізичних кондицій і розвиток позитивної мотиваційної сфери. У цьому випадку прогнозується активний розвиток морального напрямку освіти, що сприятиме зменшенню в навчальному процесі частки примусу й збільшенню долі довіри, за якою починається особиста відповідальність за свою діяльність [5, 27].

Фундаментальною базою творчості в усіх сферах діяльності людини дослідники визначають культуру, тому на освіту сьогодні покладається основна функція щодо формування індивідуальної культури здорового способу життя підрастаючого покоління як одного з основних елементів національної культури [4, 35]. Дослідники відзначили деідеологізацію історичного, філософського й культурологічного мислення, що відбулася у зв'язку трансформацією суспільства, яка позитивно впливає на пошуки нових орієнтирів власного теоретичного та практичного розвитку, у тому числі й у теорії фізичного виховання через відмову великої кількості успадкованих догм [2, 22].

Нині до рівня фізичної підготовленості людей пред'являються підвищені вимоги, які не зв'язані з реалізацією військово-фізичної підготовки, що відображається в зростанні попиту на відповідні послуги. Так, наприклад, у Кривому Розі відзначена тенденція на збільшення числа спортивних клубів із 66 станом на 1.01.05 року до 77 станом на 1.01.2012 р. Наявна спортивна база міста, яка раніше обслуговувала переважно розвиток дитячого та юнацького спорту, нині значно розширила діапазон спортивних, рекреаційних і фізкультурних послуг для населення.

Мірою ефективності функціонування будь-якої соціальної структури є міра реалізації потенціалу конкретного суспільства (через індивіда) в забезпеченні здоров'я й соціального благополуччя як єдність рівня та якості життя всіх громадян [7, 24]. Ефективна реалізація потенціалу людини в різних

сферах її діяльності завдяки своєму бажанню, знанням, здоровому способу життя й руховій активності може виступати як потреба здорового суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З'ясовано, що якщо потреби суспільства орієнтовані на особистісні якості людини, а не на рівень його фізичної підготовленості, то тоді можливе збагачення фізичної культури людини через формування внутрішньої мотивації до безпосередньо самої фізкультурно-спортивної діяльності.

Установлено, що з появою можливості досягнення соціальної успішності через реалізацію особистісного потенціалу, потреби й інтерес до засобів фізичної культури буде збільшуватися.

Дослідження мотиваційної сфери людини в досягненні її життєвих цілей сприятиме появі на ринку нових спортивних, рекреаційних і фітнес-послуг, спрямованих на задоволення особистісних потреб людини та потреб суспільства мати здорове населення.

Список використаної літератури

1. Амосов Н. М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоров'я / Амосов Н. М. – Донецк : Сталкер, 2002. – 590 с.
2. Власюк Г. До питання про діалектику духовного і матеріального у фізичному вихованні / Г. Власюк, Л. Терешко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. У 3 т. Т. 1 / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 22–25.
3. Ібрагімов М. Проблеми становлення філософсько-гуманітарного напрямку у фізкультурно-спортивному наукознавстві / М. Ібрагімов // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – Вип. 12. – Т. 1 – Вінниця, 2011. – С. 26–33.
4. Козьма В. Проблеми формування культури здорового способу життя / В. Козьма // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – Вип. 12. – Т. 1 – Вінниця, 2011. – С. 34–37.
5. Кузнецов В. Кредитно-модульная система в физическом воспитании : проблемы и перспективы / В. Кузнецов // Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання, (20–21 квіт.) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 24–28.
6. Наталов Г. Г. Стратегия развития физической культуры и парадигма синергетики / Г. Г. Наталов // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 4. – С. 2–11.
7. Павленко Е. Е. Здоровый образ жизни студенческой молодежи / Е. Е. Павленко // Актуальні проблеми формування здорового способу життя студентської молоді методами фізичної культури, (19 жовт.) : матеріали I Всеукр. наук.-метод. конф. – Х., 2011. – С. 21–25.
8. Раевський Р. Т. Концепция развития физического воспитания учащейся молодежи Украины в современных социально-экономических условиях / Р. Т. Раевський, С. М. Канішевський, В. П. Краснов, А. Г. Рибковський // Здоров'я і освіта : проблеми і перспективи, (17–18 лист.) : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2011. – С. 3–9.
9. Теория и методика физического воспитания : учеб. для высш. учеб. заведений физ. восп. и спорта / под ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олимп. лит., 2003. – Т. 1. – 423 с.
10. Юрченко О. Арабська філософія про самоцінність здоров'я людини / О. Юрченко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – Вип. 12. – Т. 1 – В., 2011. – С. 66–71.

Анотації

У статті з'ясовано, що якщо потреби суспільства орієнтовані на особистісні якості людини, а не на рівень його фізичної підготовленості, то тоді можливе збагачення фізичної культури людини через формування внутрішньої мотивації до безпосередньо самої фізкультурно-спортивної діяльності. Установлено, що з появою можливості досягнення соціальної успішності через реалізацію особистісного потенціалу, потреби й інтерес до засобів фізичної культури збільшуватимуться. Дослідження мотиваційної сфери людини в досягненні її життєвих цілей сприятиме появі на ринку нових спортивних, рекреаційних і фітнес-послуг, спрямованих на задоволення особистісних потреб людини й потреб суспільства в громадянах із високим рівнем здоров'я та фізичної кондиції.

Ключові слова: фізична культура, здоров'я, потреби.

Валентина Марчик, Вадим Андрианов, Александр Порохненко. Общественный запрос на физическую культуру. В статье установлено, что если потребности общества ориентированы на личностные качества человека, а не на уровень его физической подготовленности, то тогда возможно обогащение физической культуры человека через формирование внутренней мотивации к непосредственно самой физкультурно-спортивной деятельности. Установлено, что с появлением возможности достижения социальной успеш-

ности через реализацию личностного потенциала, потребности и интерес к средствам физической культуры будет увеличиваться. Исследование мотивационной сферы человека в достижении ее жизненных целей будет способствовать появлению на рынке новых спортивных, рекреационных и фитнес-услуг, направленных на удовлетворение личных потребностей человека и потребностей общества в гражданах с высоким уровнем здоровья и физической кондиции.

Ключевые слова: физическая культура, здоровье, потребности.

Valentina Marchik, Vadim Andrianov, Alexander Porohnenko. Public Demand for Physical Education. The article has proved that if the needs of community are focused on the personal qualities of a person, not the level of physical fitness, then the enrichment of physical culture through the formation of internal motivation to direct sport activities is possible. It has been proved that with the advent of the possibility of achieving social success through the implementation of personal potential, needs and interest in the physical education tools will increase. The study of the motivational sphere of human life when achieving its objectives will contribute to the occurrence of newsport, recreational and fitness services on the market, designed to meet the personal needs and society's needs of citizens with a high level of health and physical condition.

Key words: physical education, health, needs.

УДК 796.01

Виктор Мунтян

Педагогико-философские и культурологические аспекты системы воспитания

Национальный университет "Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого"

Постановка научной проблемы и её значение. Анализ последних исследований. Формирование и развитие культуры – сложный, противоречивый процесс, обусловленный определенными закономерностями. Прежде всего, развитие культуры детерминировано объективными законами и условиями общественного развития. Культура в значительной мере отражает уровень общественного производства, социальную структуру государства [2].

Одной из наиболее важных характерных особенностей современной ситуации в мире остается дальнейшее обострение глобальных проблем, связанных с терроризмом, с локальными вооруженными конфликтами и ухудшением экологической ситуации на планете. Однако не менее реальной и опасной есть катастрофа культурная. Никакие экономические успехи и политические свободы нельзя считать прочными (устойчивыми), если существует опасность снижения культурного уровня людей, падения духовных и моральных ценностей [5].

Необходимо четкое осмысление места и роли культуры в жизни общества и индивида. Экономика, политика и культура – это основные сферы, без которых общество не может успешно развиваться. Одни и те же технические возможности с разными ценностными ориентациями, разное понимание смысла жизни, сущность человеческих отношений могут привести либо к гибели цивилизации, либо к ее развитию [5].

Культура воплощена во всех сферах человеческой жизни. Природа, человек и культура являются неразрывными составляющими понятия "философия культуры" [12].

Например, культура труда – это не только овладение технологией, но и, в первую очередь, сознательное отношение к работе, которое непосредственно проявляется в соответствующей форме [6].

Знания о культуре не гарантируют культурности. Ж. Ж. Руссо на вопрос: "Способствовали возрождение наук и искусств улучшению нравов?" ответил отрицательно. Оценка культуры с позиций нравственности и стремление её трансформировать по этим критериям представляет собой отдельное направление в общественной мысли [11].

Развитие личности зависит от уровня усвоения базовой культуры, обуславливающей культурологический подход к выбору содержания воспитания. Воспитание основ моральной культуры представляет собой свод правил, норм и требований, которые регулируют отношения и взаимодействие людей, их поведение [8].